

Journal of the Faculty of

Foreign Languages

ژورنال علمون انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علمون انسانی

پڙهه ښكاره علوم انساني او مطالعات فرېښتې
پر تال جامع علوم انساني

جامعه‌شناسی زبان و آموزش زبان انگلیسی به گویشوران سایر زبانها

دکتر علی انخومی

دانشگاه تهران

جامعه‌شناسی زبان به عنوان علمی که به مطالعه و تحقیق و بررسی اثر زبان، جامعه و عناصر فرهنگی در ارتباطات انسانی می‌پردازد، برای حرفه تدریس زبان انگلیسی به گویشوران سایر زبانها از اهمیت خاصی برخوردار است^۱. چنانچه بپذیریم که تدریس زبان دوم ضرورتاً و تا حدود زیادی مربوط است به ارتباط بین فرهنگی^۲، در این صورت در تدریس، مسائلی که مربوط به قوانین اجتماعی و ارزشهای فرهنگی است، مطرح می‌گردند زیرا در قضیه تدریس، زبان هم به عنوان وسیله و هم به عنوان موضوع مورد مطالعه بیشتر از یک وسیله ساده برای گرفتن اطلاعات است^۳. از آنچه مطرح شد چنین استنباط می‌گردد که زبان یک رفتار اجتماعی است^۴. و الزاماً عجین است با ارزشهای فرهنگی و اجتماعی و سنتی. از طرف دیگر در هر جامعه زبانی گونه‌های متفاوت و متعددی از یک زبان وجود دارد. در یک جامعه زبانی واحد علاوه بر سبک‌های مختلف زبانی (سبک رسمی، غیر رسمی، دوستانه، مؤدبانه و...) که خود باعث تنوع زبانی می‌شود و به سبک گفتار (speech style) معروف است و وابسته است به بکار

-
1. Nessa Wolfson, Sociolinguistics and TESOL P.1
  2. Intercultural Communication
  3. Peter Trudgil, An Introduction to Sociolinguistics
  4. Social Behavior

برنده زبان (user)، در عین حال گونه‌های کاربردی (variety according to use) نیز وجود دارد که به حرفه و فن و تخصص مربوط است و از لحاظ زیان‌شناسی به Register^۱ معروف است. گونه استاندارد و غیراستاندارد و لهجه‌ها مبین تنوع و گوناگونی زبانی در یک جامعه زبانی واحد به شمار می‌آید. و هرگونه‌ای دارای ارزش و کاربردی خاص در بین گویشوران آن زبان است و گویشوران اصلی آن زبان به صورت خودکار به ظرایف و ارزشهای گونه‌ها، سبکها، و جنبه‌های کاربردی آنها وقوف دارند. لذا عدم آشنایی به ارزشهای حاکم بر ساختار زبان و جنبه‌های کاربردی آن و صرفاً تکیه کردن به آموزش سیستم صوتی، معنایی و نحوی ناقص است و فراگیرنده زبان خارجی به فرض اینکه بتواند جملاتی گرامری و خوش ساخت^۲ تولید نماید در ارتباط گفتاری خود با گویشور بومی دچار مشکلات عدیده‌ای می‌گردد که تحت عناوین سؤ تفاهم، سؤ تعبیر و برخورد و قطع کلام مطرح و قابل بررسی می‌باشند.

در بررسی‌های اخیر مشخص گردیده که چه بسا فردی که یک زبان خارجی را از لحاظ گرامری و ساختاری به نحو مطلوبی فرا گرفته و در ارتباط گفتاری با گویشور بومی^۳ از لحاظ آوایی و دستوری هیچ خطایی ندارد ولی عملاً منجر به سؤ تفاهم^۴، سؤ تعبیر^۵ و قطع ارتباط^۶ شده است. خلاصه اینکه آگاهی معلم زبان خارجی به مقررات و قوانین ارتباط بین گروه‌های مختلف یک جامعه زبانی واحد^۷ الزامی است و شناخت نویسندگان کتب درسی نسبت به منابع زبان مبدا و مقصد (که البته دسترسی به این منابع از طریق تحقیق علمی راجع به هر دو زبان و با بکارگرفتن دستورات و الگوهای جامعه‌شناسی زبان محقق می‌گردد) باعث رفع این مشکل جدی در آموزش زبان خارجی خواهد شد. امروزه جامعه‌شناسی زبان به عنوان علمی مطرح است که می‌کوشد تا معین نماید چه کسی کدام گونه زبانی از کدام زبان خاصی را چه زمانی در باره چه موضوعی و با چه مخاطبینی به کار می‌برد^۸ جامعه‌شناسی زبان در عین حال می‌کوشد تا معین نماید تأثیر زبانی یک گونه روی گونه دیگر چگونه است و به بررسی تغییرات زبان در فرآیند تأثیر متقابل گونه‌ها

1. D.Awilkins, Linguistics in Language Teaching P.136

2. Well Formed

3. Native speaker

4. Misunderstanding

5. Misinterpreting

6. Communication breakdown

7. Linguistic community

8. Joshua A.FISHMAN sociolinguistique, Edition LABOR 1970

پرداخته و روشن می‌نماید تا چه حدی گویشوران یک زبان بنا به موقعیت‌های خاص گونه‌های زبانی خود را تغییر می‌دهند و در نهایت به مطالعه هم‌زمانی تغییرات^۱ زبانی می‌پردازد که این امر نیز بینش جدیدی در بررسی مسئله تغییر زبان به وجود آورده است. (ما در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان:

The contributions of sociolinguistics to historical comparative linguistics

مطرح می‌نمائیم).

به عبارت دیگر جامعه‌شناسی زبان (sociolinguistics)، نوعی مطالعه و بررسی و توصیف ویژگی‌های گونه‌های زبانی و ویژگی‌های کاربردی آنها و خصوصیات بکاربرندگان این گونه‌های زبانی می‌باشد و با عنایت به اینکه هر سه عامل یاد شده بدون وقفه روی همدیگر اثر می‌گذارند و متقابلاً تغییر می‌کنند جامعه‌شناسی زبان به بررسی و تحقیق و کشف قواعد اجتماعی، فرهنگی حاکم بر زبان و گونه‌های مختلف آن می‌پردازد.^۲

در این خصوص مسئله نسبیّت در جامعه‌شناسی زبان و یا بهتر بگوئیم نسبیّت در قواعد اجتماعی فرهنگی حاکم بر زبان مشکل دیگری است که فراگیرندگان زبان خارجی با آن روبرو هستند و منظور ما از این نسبیّت این است که هر جامعه زبانی دارای مقررات و دیگر قواعد خاص خودش می‌باشد که در ارتباط گفتاری به کار می‌گیرد و منعکس کننده ارزشها و ساختار فرهنگی جامعه می‌باشد. عدم آشنایی به قواعد یاد شده باعث قطع ارتباط و یا سؤ تعبیر و سؤ برداشت بین گوینده و شنونده می‌شود.^۳ در سالهای اخیر در دانشگاه پنسیلوانیا در یک کلاس جامعه‌شناسی زبان روی این مسئله که چه چیز باعث سؤال نابجا در جوامع مختلف می‌شود تحقیقی انجام داده‌اند در این تحقیق عده‌ای از دانشجویان مالزیایی از سؤالات مطرح شده توسط هم‌کلاسی‌های آمریکایی آنها شوکه و متعجب شده و یا رنجیده‌اند، به عنوان مثال سؤالاتی نظیر آیا تا بحال مشروب خورده‌ای؟ یا چرا مشروب نمی‌خورید؟ و یا چرا آقایان و خانم‌های مالزیایی با جنس

1. Etude synchronique

2. Nessa Wolfson Sociolinguistics and TESOL-(P.6)

* (در این زمینه به رساله دکتری آقای عبدالرضا رفیعی در دانشگاه لندن که کاری محققانه است و این تئوری را در عمل به اثبات رسانده است مراجعه نمائید).

3. Nessa Wolfson, Sociolinguistics and Tesol (P.6)

مخالف دست نمی‌دهند؟ این سئوالات به عنوان سئوالات بی‌ربط نابجا تلقی می‌شوند چرا که مسئله قانونی و شرعی و غیرشرعی از نظر دین اسلام در اینجا مطرح است و آمریکایی‌ها که با این مسائل دینی آشنایی ندارند این نوع سئوالات را می‌پرسند و باعث رنجش مخاطب می‌گردند^۱.

نمونه علمی دیگری که بیانگر اهمیت مطالعات جامعه‌شناختی زبان بوده و در تدریس نقش حیاتی دارند و عدم آشنایی با آنها عواقب ناگواری بدنبال دارد و داشته است مسئله تعارف در فرهنگهای مختلف است. نفس تعارف^۲ در فرهنگهای مختلف وجود دارد ولی اینکه تعارف چگونه و با چه روشی انجام می‌شود و جواب تعارف به چه نحوی داده می‌شود و اینکه تعارف کننده و دریافت کننده تعارف مرد باشد یا زن، بزرگ باشد یا کوچک، رئیس باشد یا مرئوس، هر کدام قاعده و مقررات خاص به خود دارد. بنا به قول خانم ولف‌سان نویسنده کتاب جامعه‌شناسی زبان و آموزش زبان انگلیسی به گویشوران سایر زبانها، آمریکایی‌ها در حد بسیار بالایی تعارف می‌کنند. برای انجام کاری یا داشتن لباسی و یا برای ظاهر افراد تعارف می‌کنند در حالیکه این عمل در فرهنگهای دیگر چنین نیست و اغلب خارجیانی که انگلیسی یاد می‌گیرند از این عمل آمریکایی‌ها در شگفتند و از این عادت آمریکایی‌ها تعجب می‌کنند و گاهی فکر می‌کنند که آنها از این کارشان صداقت ندارند در حالیکه واقع امر چیز دیگری است. می‌گویند زمانیکه کارتر رئیس جمهور آمریکا بود مسافرتی داشت به پاریس و پس از مذاکراتش با مقامات کاخ الیزه خبرنگاران از او خواستند چند کلمه‌ای سخنرانی کند و به سئوالات روزنامه‌نگاران پاسخ بگوید. کارتر در سخنانش تعارفی کرد و اظهار داشت فلان مقام رسمی فرانسوی کارش را خیلی خوب انجام می‌دهد. وقتی این تعارف compliment به فرانسه ترجمه شد، با توجه به عدم آشنایی فرانسوی‌ها از عادت و رفتار زبانی آمریکایی‌ها که حتی در مورد کارهای هم‌تای سیاسی خود نیز تعارف می‌کنند آن را توهین تلقی کرده و نشانه‌ای از روح قدرت‌طلبی، استعمارگری (امپریالیستی) و دخالت در امور داخلی فرانسه به حساب آوردند. علت این امر و موارد مشابه را باینستی در نسبت بودن مقررات و اصول اجتماعی، فرهنگی و ارزشی جوامع زبانی متفاوت جستجو کرد. و چون نسبت در مقررات مربوط به قواعد اجتماعی زبان کمتر درک می‌شود یک نفر که زبان دومی را یاد

1. Nessa Wolfson, Sociolinguistics and TESOL - (p.6).

2. Ibid

گرفته علی‌رغم تسلط بر گرامر و مسائل آوایی زبان چون مسائل ارزشی و اجتماعی حاکم بر کاربرد زبان را نمی‌داند و یا بکار نمی‌برد به عنوان کسی که غیر دوستانه و با جسارت و هتک حرمت برخورد کرده است تلقی می‌گردد. به عبارت دیگر اشتباهات گرامری و آوایی گویشور زبان دوم خیلی مهم به حساب نمی‌آید بلکه طبیعی و در مواردی خوشایند گویشور بومی یک زبان است در حالی که اشتباه در بکار گرفتن ترماها و ارزشهای اجتماعی حاکم بر زبان (علی‌رغم گرامر درست) توهین، دشمنی و سؤتیت بحساب می‌آید. سؤیرداشت مربوط به اختلافات ارزشی معمولاً نتایج اقتصادی، سیاسی ناخوشایند و منفی بدنبال دارد و نمونه بارز این امر مذاکرات نیکسون با نخست‌وزیر وقت ژاپن (Sato) راجع به صادرات ژاپن به آمریکاست. نیکسون از ساتو (Sato) می‌خواهد در این مسئله تجدید نظر کند و نظر به اینکه در فرهنگ ژاپن دادن جواب منفی و مستقیم به درخواست دیگران پسندیده نیست ژاپنی‌ها از این کار احتراز می‌کنند. لذا نخست‌وزیر ژاپن به پیروی از این قاعده و ارزش اجتماعی حاکم بر زبانش در جواب نیکسون جمله: *I'll do my DAMNEDEST* را بکار می‌برد یعنی می‌گویم سعی می‌کنم یعنی مسئله را بررسی خواهند کرد تا ببینند آیا راه حلی وجود دارد یا نه. نیکسون فکر کرد ژاپنی‌ها به درخواستش جواب مثبت داده‌اند و زمانی که نخست‌وزیر ژاپن کاری در این خصوص انجام نداد آمریکایی‌ها این عمل را به دورویی و نفاق تعبیر کردند و نتایج بدی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی در پی داشت^۱.

چنانچه هدف از آموزش زبان را تا حدود زیادی ارتباط بین فرهنگی^۲ بدانیم و از کسی که زبان دومی یاد می‌گیرد انتظار برود که بتواند این ارتباط بین فرهنگی را برقرار نماید، از اینجا یادگیری مسائلی که مربوط به قواعد اجتماعی و ارزشهای فرهنگی حاکم بر ساختار گفتار می‌شود و در ارتباط گفتاری بروز می‌نماید ضروری می‌نماید.

در ضمن قواعد مورد اشاره جهانی نیستند. اگر یک امر جهانی راجع به قواعد صحبت کردن وجود داشته باشد گرایش اعضا یک جامعه زبانی به قضاوت نمودن در مورد رفتار ارتباطی، گفتاری دیگران در مقایسه با معیارهای خودشان است^۳. و دقیقاً عدم آشنایی به تنوع و نسبی بودن قواعد جامعه شناختی زبان است که اصطلاحاً منجر به:

1. N.Wolfson sociolinguistic and TESOL

2. Intercultural Communication

3. Nessa Wolfson sociolinguistics and TESOL

1. Pragmalinguistic Failure

2. Sociolinguistic Failure

می‌شود منظور از مورد شماره یک این است که زبان‌آموز معمولاً جمله‌ای را از زبان خودش به زبان دوم ترجمه می‌کند ولی موفق نمی‌شود مفهوم و منظور خاص خودش را برساند (چون قواعد ارزش فرهنگی دو زبان متفاوت است). مثلاً انگلیسی‌ها یک تقاضای غیرمستقیم را با یک سؤال انجام می‌دهند:

Can you pass the salt?

و این یک تقاضا و درخواست است و نه یک سؤال حالا عدم آشنایی به جنبه کاربردی و ارزشی این جمله باعث می‌شود که در ترجمه چنین جمله‌ای به عنوان یک سؤال برای کسب اطلاع و خبر تلقی و به حساب آید. و نمونه‌ای که می‌توانیم در مورد شماره دو بیان نمائیم شاید طرز تعارف کردن در انگلیسی و فارسی باشد.

قبل از مقایسه مسئله تعارف کردن در انگلیسی و فارسی لازم است از لحاظ زیانتشناسی مسئله را بررسی و مطالعه نمائیم. همانگونه که قبلاً اشاره نمودیم زبان یک رفتار اجتماعی است. و در تجزیه و تحلیل این رفتار اجتماعی نه فقط الگوها و فرمول‌هایی که در یک کنش زبانی^۱ بکار می‌روند دست می‌یابیم بلکه از این طریق متوجه خواهیم شد که کاربرد هر کدام از این الگوها بیانگر ارزشهای اجتماعی، فرهنگی یک جامعه است. در یک مطالعه‌ای که توسط خانم ولف‌سان و آقای مین روی مسئله تعارف کردن در انگلیسی انجام گرفته آنها به این نتیجه رسیده‌اند که علی‌رغم عادت معمول که فکر می‌شود فرمولها و الگوهای زیادی در این قضیه بکار برده می‌شود. این فرمولها بسیار محدود و از پیش طراحی شده هستند، نتیجه تحقیق آنها نشان داده است که بیشتر از ۵۰٪ از تعارفات فرمول شماره (۱) را بکار بردند:

1.NP is/look (Really) ADJ

در حالیکه ۳۰٪ دیگر فرمول شماره (۲) و (۳)

2. I(Really) like/love NP

3.Pro-is (Really) (A) ADJ NP

در جامعه زبانی مورد مطالعه (آمریکا) گویشوران این زبان ظاهر افراد و دارایی آنها را تحسین می‌کنند این عمل در بین همکاران، آشنایان و دوستان معمولی رواج دارد بر عکس بین اعضاء یک خانواده کمتر بکار می‌رود. و جواب تعارف نیز یک امر نسبی دیگر است که کار غیر اهل زبان را در مرحله عمل مشکل می‌کند. ظاهراً تصور می‌شود که جواب یک تعارف تشکر می‌باشد در حالیکه به قول خانم ولف سان این امر با مسئله اجتناب از خودستایی در تناقض است و از این رو دریافت کننده یک تعارف در جواب به جای اینکه بگوید متشکرم ارزش آن چیزی که تحسین شده با کلماتی ضعیف تر بیان می‌کند یا اینکه ارزش و اعتبار آن را به دیگری منتقل می‌نماید^۱. نتیجه‌ای که از تحلیل الگوهای حاکم بر ساختارگفتمان می‌توان گرفت این است که هر گویشور بومی علاوه بر توانش زبانی^۲ دارای توانش ارتباطی نیز می‌باشد^۳ و لذا کسی که زبان دومی را یاد می‌گیرد نه تنها بایستی توانش زبانی (دانش گرامری*) را کسب نماید بلکه لازم است توانش ارتباطی را نیز فراگیرد. منظور ما از توانش ارتباطی آشنایی به روشهای اجتماعی، فرهنگی و سبک‌شناسی حاکم بر کاربرد زبان است.

پولستون (Paulston) در ۱۹۷۴ به عنوان یک متخصص آموزش زبان معتقد بود که لازم است مفهوم توانش ارتباطی را که به قواعد صحبت کردن^۴ تعبیر نموده است وارد مباحث تدریس زبان دوم نمود. این محقق تأکید می‌نماید: چنانچه ما قواعد اجتماعی، فرهنگی را در کنار قواعد زبان‌شناسی به دانشجویان یاد ندهیم خدمتی به آنها نکرده‌ایم و امر تدریس موفق نبوده است^۵.

1. From the manes and Wolfson corpus we have:

S: This is beautiful, I have been admiring it since I came in.

A: It's from India.

and:

S: Boy, that is nice work.

I don't know how you do it.

A: It's easy when you have good tools.

or:

S: That's pretty sweater.

A: My mother gave it to me.

2. Linguistic competence

3. Communicative competence

4. Rules of speaking

5. Nessa Wolfson sociolinguistic and TESOL

کتابنامه

1. DENNIS R. PRESTON, Sociolinguistics and second language Acquisition, Basil Blackwell 1989.
2. D.A. Wilkins, linguistics in language teaching, Edward Arnold (publishers) Ltd. 1973.
3. JOSHUA A. FISHMAN, sociolinguistique Edition LABOR Bruxelles 1971.
4. Nessa Wolfson, perspectives, sociolinguistics and TESOL Newbury house publisher, 1989.
5. PETER TRUDGIL, sociolinguistics, an introduction to language and society, penguin book 1986.
6. Ren-Jie Fang, sociolinguistique, Norme et enseignement du Francais, Institut des langues Etrangeres de Dalian, chine.

